

Ja sana karkeaa

Oleilen tätä kirjoittaessani (koronatilannetta ja muita realiteetteja uhmaten) Pariisissa. Täällä, kuten toki missä tahansa suurkaupungissa, kuuluu jatkuvasti ympärillään monia kieliä. Täkäläistä äänimaisemaa hallitsee tietenkin ranska, jota muiden roomaanien kielten (siis latinan kielen jälkeläisten) tapaan nimitetään toisinaan "kauniiksi" kieleksi.

Kielen kauneus on tietenkin kuulijan korvassa. "Sill' leipä vieraan karvast' ois ja sana karkeaa", kuten monille tutuksi laulun sanoitukseksi päätynyt Topeliuksen runo Tuokon suomennoksena opastaa. Ja kuitenkin aikojen saatossa on esitetty näkemyksiä kielten jotenkin absoluuttisesta kauneudesta ja rumuudesta.

Esimerkiksi joitakin satoja vuosia sitten pidettiin sopimattomana ajatusta, että oopperan voisi esittää saksaksi. Saksaa ei pidetty riittävän kauniina niin jalon taidemuodon välineeksi; oopperan itseoikeutettu kieli oli italia. Tai näin ainakin joskus kuulee väitettävän.

Oli tarun todenperäisyyden kanssa kuinka hyvänsä, saksa ja italia ovat äännerakenteeltaan hyvin erilaisia kieliä, mikä vaikuttaa merkittävästi niiden laulettavuuteen. Edesmenneen suomen kielen professorin Lauri Hakulisen laskelmien mukaan saksan kielessä käytetään 177 konsonanttia sataa vokaalia kohden. Italian kielessä taas konsonantteja on vain 108 sataa vokaalia kohden. (Kertaukseksi äidinkielen tunneilta: vokaalit ovat niitä äänteitä, jotka voivat muodostaa tavuja tai jopa sanoja yksinäänkin, suomen kielessä a, e, i, o, u, y, ä ja ö, ja konsonantit taas vokaalien kanssa esiintyviä äänteitä, sellaisia kuin b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p ja niin edelleen.)

Konsonanttivoittoisuutta pidetään usein "rumana" ja vokaalien suhteellista runsautta "kauniina" piirteenä. Tällä – kieltämättä vähän mielivaltaisella mutta sentään laskettavissa olevalla – mittarilla italia olisi siis saksaa selvästi kauniimpi kieli. Niiden puoliväliin sijoittuvat esimerkiksi ympäristöäni hallitseva ranska sekä suomen sukulainen unkari, joissa samainen suhdeluku on kummassakin 141. Italian ja ranskan yhteinen edeltäjä latina sijoittuu niiden väliin (127), saksan sukulainen ruotsi taas lähemmäs sitä kuin toista ääripäätä (161). Saksakaan konsonanttivoittoisempi kieli on esimerkiksi tšekki (188).

Suomi on tällä vokaali- ja konsonanttimitarilla aivan italian kaltainen kieli. Kummassakin suhdeluku on sama 108. Vähintäänkin tästä näkökulmasta tuntuukin siis perustellulta väittää, että "vieraan sana olisi karkeaa" – olkoonkin, että Topeliuksen alkuperäinen sanoitus puhuu Hellaan, siis Kreikan, eikä Suomen läpestä ja barbaarin leivästä ja sanasta. Kenties ironisesti alkuperäisen laulun barbaareja ovat juuri suomalaiset.

Vokaalien ja konsonanttien yleisyysuhteet ja keskinäinen esiintymisrytmi vaikuttavat tietysti osaltaan siihenkin, miten sanat asettuvat ristiin koihin. Vielä suurempi merkitys taitaa kuitenkin olla sillä, mitkä yksittäiset äänteet (tai kirjaimet) ovat yleisimpiä, ovatpa ne sitten vokaaleja tai konsonantteja, samoin kuin sillä, mitkä äänteet voivat esiintyä vierekkäin ja millä ehdoilla.

Samaan tapaan kielen kauneudelle ja rumuudelle (jos nyt suorastaan rumia kieliä on olemassa) on varmasti parempiakin kriteerejä kuin vokaalien ja konsonanttien yleisyysuhde. Topeliuksen taitaa olla olennaisen äärellä lähtiessään liikkeelle oman ja vieraan kielen erosta. Useimmiten kaikkein kauneimmalta kuulostaa lopulta juuri oma kieli, se, jonka parissa ihminen on kasvanut ja korva muotoutunut.

Jaakko Leino
jaakko.leino@helsinki.fi

Lähetäkää ristikkoaiheisia kysymyksiä ja mielipiteitä osoitteeseen kysymys@ristikkoakatemia.fi
Ristikkoakatemia Facebookissa:
www.facebook.com/groups/ristikkoakatemia/